

Zoo lang ik hoop te leven

CLAUDIA CARLI

Zoo lang ik hoop te leven

Het waargebeurde verhaal van de Joodse
ALIDA LOPES DIAS (1929-1943),
haar poëziealbum en alle meisjes
die erin schreven

ISBN 978-90-225-8757-7

ISBN 978-94-023-1355-0 (e-book)

NUR 402

Vormgeving omslag en binnenwerk: Suzan Beijer

Auteursfoto: © Marieke Baljé

Plattegrond p.9-11: © Monique Wijbrands

Fotoverantwoording:

Privécollectie auteur © p.19, 311, 377, 381, 386, 405, 406, 427,
428, 432

Privécollectie Rosa Snijders © p.123, 409

Collectie Joods Historisch Museum, Amsterdam © p.396, 400-402

Privécollectie Coby Spaan © p.389

Privécollectie Riet Driessen-Kwetsie © p.395

Privécollectie Adele Zimmer © p.411

Privécollectie Mimi Mok © p.412

Privécollectie Ine Groenteman-Rosenthal © p.413

Privécollectie Edith Andriessie © p.415

Collectie CODA, Apeldoorn © p.429

NIOD, Amsterdam, Archief van de Joodse Raad © p.430, 431

Geraadpleegde bronnen zijn bekend bij de redactie.

© 2019 Claudia Carli en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Deze uitgave kwam tot stand door bemiddeling van Marianne

Schönbach Literary Agency bv

De uitgever heeft ernaar gestreefd de fotorechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

Voorwoord 7

Alida Lopes Dias 13

1941

Annie Fransman 23

Mimi Mok 31

Benjamin Roeg 39

Agatha van Schaik 49

Inge Frankenstein 59

Berry Waterman 63

1942

Rosa Levie 69

Lena de Rood 73

Jenny Cohen 77

Lientje de Jong 85

Lea Janowitz 99

Het verhaal van Lea 100

Roosje Sarfatij 137

Liesje Aletrino 141

Minna Vas Nunes 145

Tirtsa Steinberg 149

Het verhaal van Tirtsa 150

Mimi de Leeuw 163

Het verhaal van Mimi 164

Rosa Snijders 193

Het verhaal van Rosa	194
Annie de Leeuw	217
Guta Maliniak	241
Adele Zimmer	245
Het verhaal van Adele	250
Erna Fleischhauer	275
Het verhaal van Erna	281

1943

Leendert Lopes Dias	311
Hollandsche Schouwburg	334
Kamp Vught	343
Esther Lopes Dias-Van Beezem	377

1945

Gretha Waterman-Lopes Dias	381
Alida Lopes Dias	387
In memoriam	388
Biografieën van vriendinnen en familie van Alie	389
Verantwoording	419
Voorbeelden van onderzoek	420
Verklarende woordenlijst	423
Dankwoord	425

VOORWOORD

In 1945 komt Gretha Lopes Dias terug in Nederland, als enige van haar familie. Ze heeft Auschwitz overleefd. Bij thuiskomst vindt ze het poëziealbum van Alie, haar jongere zusje. In het album schreven onder anderen negentien vriendinnetjes een versje. Als laatste schrijft Gretha in het album, geen versje, maar een belofte: ze zal het album haar hele leven bewaren.

Toen ik het album voor het eerst zag werd ik het meest geraakt door die belofte van Gretha. Gretha had het album aan mijn tweede vader nagelaten. Hij was een goede vriend van Gretha en haar tweede man Ari. Zonder zijn vriendschap met hen had ik dit boek niet kunnen schrijven. In de laatste jaren van haar leven vertelde Gretha steeds meer over haar zusje, hun ouders, Vught en het onvermijdelijke afscheid. En na haar overlijden besepte ik dat er niemand meer was om het verhaal van Gretha en haar zusje te vertellen. Ik wilde al die verhalen kennen, ik wilde uitzoeken hoe Alies leven eruitzag en wie de vriendinnetjes waren die in haar album hadden geschreven. Ik was gefascineerd door hun mooie meisjeshandschriften en de lieve, ontroerende en soms grappige versjes voor Alie.

Ik ben in 2011 begonnen met mijn onderzoek naar de meisjes, dat was niet elke dag, soms gingen er maanden overheen voor ik weer nieuwe informatie kreeg. Dankzij de digitalisering van archieven en reacties daarop, ging het de laatste paar jaar steeds sneller. Er was nog één meisje, Tirtsas, waarvan ik wist dat zij de oorlog had overleefd

en nu nog leefde, maar ik kon niet vinden waar. Pas in mei van dit jaar heb ik haar gevonden en kon ik haar verhaal alsnog toevoegen.

Tijdens mijn onderzoek heb ik bijzondere vondsten gedaan, ik heb familie van de meisjes gesproken, een zoon en een dochter en het oude buurmeisje van Alie. Maar het meest dierbaar zijn toch wel de vier meisjes die ik heb gevonden die de oorlog hebben overleefd. Nu dames van in de tachtig: Adele Zimmer, Rosa Snijders, Mimi de Leeuw en Tirtsa Steinberg. Mede dankzij hun verhalen en de zwart-witfoto van klas 4A die Rosa mij schonk, heb ik kleur kunnen geven aan de meisjes uit het album. De gebeurtenissen in het boek hebben werkelijk plaatsgevonden. Soms herinnerde iemand zich een gesprek nog letterlijk, maar meestal niet meer dus de meeste dialogen zijn gefictionaliseerd. Achter in het boek staan voorbeelden van hoe ik gedurende mijn onderzoek te werk ben gegaan. De hoofdstukken dragen de namen van de mensen die in het album hebben geschreven, als een eerbetoon. In dit boek is dezelfde volgorde als in het album aangehouden.

Slechts zes van de negentien meisjes hebben de oorlog overleefd. De verhalen die ik heb kunnen vinden, heb ik opgeschreven om de belevingswereld van deze meisjes te schetsen, zodat niemand vergeet dat ze hebben geleefd.

Een hele wereld in een klein album.

Claudia Carli, Amsterdam 2019

DE PIJP

DE TRANSVAALBUURT

DE RIVIERENBUURT

Alida Lopes Dias

1941

19 SEPTEMBER, DE VERJAARDAG VAN ALIE

Het maakt niet uit of Alie haar ogen open of dicht heeft: het blijft pikdonker.

Aan het geluid van de ratelende karren in de straat te horen is het vroeg in de ochtend. De karren gaan naar de Albert Cuyp. Zij mag er niet meer komen, op geen enkele markt meer. Ze hoort de voordeur zachtjes dichtgaan en trippelende pootjes op de trap: Roosje, die vader volgt. De vaste standplaats van vader is weg en hij loopt nu met een mand met bloemen langs de straten.

Haar vader is optimistisch. 'Als dit alles is dan mogen we blij zijn,' zegt hij steeds.

Alie ruikt een bekende zoete geur. Het ruikt warm en gezellig. Haar buik begint te rommelen.

Op de tast verwijderd ze voorzichtig het verduisteringspapier van het raam. Het schemert nog buiten. Ze trekt haar sokken aan en gaat af op de geur in de keuken. Haar moeder heeft ovenwanten aan en worstelt met een bakblik. Ze draagt haar wollen vest over haar nachtjapon. Ze loopt op blote voeten: ze krijgt het snel warm als ze haar voeten bedekt. Moeder veegt een donkere krul voor haar ogen weg. Ze heeft sinds een halfjaar grijze haren tussen haar bruine gekregen. Haar moeder is niet zo optimistisch als haar vader. Ze heeft zorgen, maar nooit als Alie erbij is: alleen als ze denkt dat Alie het niet ziet.

Er staan drie cakes op het aanrecht. Een vierde kleeft aan het bakblik.

'Gaat het?' vraagt Alie.

Moeder schrikt op en laat bijna het bakblik vallen. Ze kijkt om.

'Nu is het geen verrassing meer!' zegt ze.

'De geur had het al verraden,' antwoordt Alie.

Moeder zet het blik weg en geeft haar dochter een kus.

Haar omhelzing is stevig. Ze wenst dat Alie honderd jaar mag leven.

‘Dan is het 2029,’ rekt Alie uit. ‘Kan ik me dan nog herinneren hoe het vandaag was op mijn verjaardag?’

Ze gaat naar de huiskamer, waar Roosje tegen haar op springt.

‘Alida Lopes Dias, Govert Flinckstraat 265 eenhoog,’ leest vader van een envelop. ‘Ben jij dat? Chique naam. Ik dacht dat je Alie Dias heette?’ Hij bekijkt haar eens goed, boven zijn brillenglazen uit.

Ze wil de brief uit zijn hand pakken, maar hij trekt hem snel weg en tikt op zijn wang.

‘Eerst een kus.’

Ze geeft hem een harde smak op zijn wang en grist de brief uit zijn handen.

‘Gefeliciteerd, sjeintje.’ Hij geeft haar een zoen terug.

Het is een verjaardagskaart van tante Kitty, met een afbeelding van Shirley Temple. Tante Kitty en Alie zijn allebei gek op films, maar de bioscoop is sinds kort ook verboden terrein.

‘Kitty komt volgende week,’ deelt Alie mee als ze de keuken in loopt, waar haar vader en moeder staan te smoezen. Moeder pakt snel een dienblad met daarop het ontbijt en gaat ermee naar de kamer.

‘Komen jullie?’ Ze zet de borden neer en legt een bruin pakje met een witte strik op het bord van Alie. Roosje springt op een stoel, maar wordt er meteen weer af geduwd door moeder.

Vader gaat zitten en doet heel erg verrast.

‘Wat is dat nou?’ Vader wijst naar het pakje. ‘Ben je jarig of zo?’

Alie lacht en trekt de strik van het pakje. Er zit een donkerbruin boekje in, met een print van krokodillenleer.

‘Een poesiealbum!’ Ze opent het boekje, de bladzijden zitten nog helemaal tegen elkaar geperst. Het hagelwitte pa-

pier ruikt nieuw. Alie houdt van boekjes en papier. Ze kon uren in winkels rondsnuffelen. Maar dat was voor de oorlog. Nu is het een luxe die ze zich niet meer kan veroorloven.

‘Wat mooi!’ Ze bedankt haar vader en moeder, pakt een pen uit haar kamer en slaat de eerste bladzijde op.

‘Je moet naar school, Aaltje, eet je brood op,’ zegt moeder.

‘Heel even,’ zegt Alie, en ze probeert zo netjes mogelijk te schrijven. Je kunt dat maar één keer doen.

Wie dit album vindt wordt
verzoekt het terug te brengen
naar Mie Trias. Goovertflickstr
(Adam nuid) 965 I

Gekregen 1942.

21 - 9. 191

Dit album behoort aan my
Zoo lang ik hoop te leven
Alie is mijn naam al bij me geboorte gegeven
Dias is mijn naam al van mijn vaders ^{lasten}
Amsterdam de plaats waar ik ter
wereld kwam.

Wie dit album vind wordt
verzocht het terug te brengen
naar Alie Dias Govertflinkstr 265 I
(Adam zuid)

•

gekregen 1942

•

21-9-19'

Dit album behoort aan mij

Zoo lang ik hoop te leven

Alie is mijn naam al bij me geboorte gegeven

Dias is mijn naam al van mijn vaders stam

Amsterdam de plaats waar ik ter

wereld kwam.

Annie Fransman

26 JANUARI 1930

11 DECEMBER 1942

SEPTEMBER

Alie haast zich naar school. Roosje probeert haar met haar korte pootjes bij te houden.

‘Roos, je moet zelf even het park in.’

Ze loopt langs het Sarphatipark maar Roosje gaat toch met Alie mee.

‘Nee, ga zelf,’ zegt ze en ze duwt het hondje naar de ingang.

Roosje blijft staan en kijkt haar dommig aan.

‘Goed, ik ga met je mee.’ Alie loopt naar de ingang, waar twee mannen een bord aan het hek hangen. Een van hen staat op een ladder. Ze herkent hem: het is de vader van een meisje uit de straat. Ze wil met Roosje het park in, maar wordt door de man onder aan de ladder tegengehouden.

‘Effe lezen, graag.’ Hij wijst op de tekst.

Er staat een tekst met dikke zwarte letters op.

Alie kan het niet goed zien, omdat de man op de ladder haar zicht blokkeert.

Ze leest: VOOR ... VERBODEN.

‘Is dat nieuw?’ vraagt ze. ‘Dat honden het park niet meer in mogen?’

De mannen kijken elkaar verbaasd aan.

‘Je hondje mag er wel in, hoor...’

Alie kijkt nog eens goed naar het bord.

VOOR JODEN VERBODEN, staat er.

‘Je zal moeten omlopen, dus,’ zegt de man onder aan de ladder.

Alie weet even niet wat ze moet doen en leest het nog een keer. Het staat er echt.

‘Laat die meid toch,’ zegt de man op de ladder.

‘Ze kan er maar beter meteen aan wennen.’ De man onder aan de ladder gaat verder met wat hij aan het doen was.